

Наливайко Лариса Романівна,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
академік Академії наук вищої освіти України

Олійник Віктор Миколайович,
суддя Дніпропетровського
окружного адміністративного суду

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СУ- ДОВОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТ- ВА: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНІСТЬ

Активізація демократичних трансформацій, що почалися у світі наприкінці ХХ ст. та набирають ще більших обертів у ХХІ ст., спрямовані на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, формування якісно нових ринкових відносин, розвитку політичної, соціально-економічної, духовної та культурної сфер суспільства, транспарентності органів публічної влади. Гарантування захисту та неухильного дотримання прав людини передбачає, у тому числі ефективну, незалежну та відкриту діяльність органів судової влади. Органам судової влади відводиться центральне місце у правозахисному механізмі. Судова влада має системоутворюючий характер, адже виступає регулятором життєдіяльності держави та суспільства, їх розвитку та єдності.

Вітчизняні та зарубіжні науковці продовжують звертатися до тематики формування справедливого та неупередженого правосуддя на регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях; науковими доробками забезпечена проблематика розвитку інститутів громадянського суспільства як фундаменту становлення відкритої держави. Проте дискусії сучасних дослідників на тему діяльності суду та розвитку громадянського суспільства, враховуючи погляди мислителів різних епох, що здійснили фундаментальний вплив на становлення науки та суспільства, сьогодні ще більше загострюються, оскільки виникає термінова потреба у пошуку новітніх та удосконалені існуючих шляхів взаємодії вказаних суб'єктів. Недостатність комплексних загальноправових розвідок проблематики взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства унеможливорює ефективний розвиток цього процесу.

У зв'язку із вказаним значної уваги державних та громадських діячів, експертів та ін. вимагають питання взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства в межах юридичної доктрини, й особливо з позицій науки теорії держави і права.

Як майже й будь-яка сучасна наукова проблема, так і тематика діяльності судової влади та розвитку громадянського суспільства почала розглядатися ще такими відомими мислителями, як Аристотель, Платон, Цицерон, Т. Аквінський, Г. Гроцій, Б. Спіноза, А. Гамільтон, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, А. де Токвіль, Дж. Джей, Л. Дюгі, Е. Дюркгейм, М. Вебер, Г. В. Ф. Гегель, Є. Ерліх, Р. фон Ієрінг, І. Кант, Г. Кельзен, М. Байтін, В. Блажеєв, А. Боннер, К. Гаджієв, Ю. Гамбаров, І. Гесен, А. Гольмстейн, А. Градовський, М. Давидов, Р. Дворкін, С. Дмитрієв, С. Дністрянський, М. Духовський, В. Енгельман, І. Ільїн, О. Іоффе, В. Кіров, А. Коні, І. Решетнікова, І. Фойницький, Д. Фурсов, Ф. А. Хайєк, В. Халіпов, Т. Яблочков та ін.

Соціальна необхідність появи суду викликана потребою різних суб'єктів правових відносин у можливості попередити насильницьке вирішення спорів у формі комунікації [1]. Виникнення суду як окремої форми людських відносин пов'язано з ранніми стадіями не тільки людської цивілізації, а й самого розвитку людини як істоти соціальної [2, с. 382]. Ще до появи держави у суспільстві існував такий спосіб владного регулювання, як судове вирішення спорів, яке здійснювалося то в магічній, то в арбітражній формах [3, с. 201]. Тому сьогодні статус суду у системі суспільно-правових відносин обумовлюється первинністю його соціальної природи над державною [4, с. 179]. Разом із тим, судова гілка влади має універсальний характер, адже виступає суб'єктом реалізації державних функцій.

З виникненням держави правосуддя стає прерогативою верховного носія влади, поступово виділяється особливий судовий стан – магістрати (в Стародавньому Римі – посадові особи, які виконували судові обов'язки). У новий час формується концепція вже самостійної і незалежної судової влади, що діє окремо від законодавчої і виконавчої [5, с. 15]. Отже, якщо на початку свого історичного розвитку завданням суду було врегулювання спору між конфліктуючими сторонами, то з часом, коли суд став окремою гілкою державної влади, виникла потреба забезпечити його відкритість до громадськості та ведення діалогу між ними.

Забезпечення незалежної й високопрофесійної судової діяльності передбачає урахування багатого історичного досвіду західної цивілізації – досвіду відмови від права сили (державної сваволі як соціального регулятора) на користь сили права [6, с. 172]. Ступінь самостійності, незалежності й авторитету судової влади в європейських державах визначається історичними особливостями, традиціями, рівнем правосвідомості та правової культури суспільства, пануванням тоталітарної або правової державності й інших чинників [7, с. 18].

На сучасному етапі розвитку Української державності органи судової влади неможна визначити як такі, що функціонують повноцінно та ефективно, відповідно до встановлених міжнародних стандартів та кращих зарубіжних практик у судовій сфері й такі, яким би довіряла громадськість. Суспільна довіра є основою легітимності органів судової влади. Однак, згідно стати-

стичних даних близько 70% громадян України не довіряють/більше не довіряють, ніж довіряють національним органам судової влади [8, с. 29]. Такий показник негативно впливає на подальший розвиток співробітництва суду та громадськості.

Разом із тим, як свідчить історичний досвід, поки що в жодній країні світу не створено ідеальної судової системи, яка б працювала без збоїв: у цій сфері часто трапляються помилки, прорахунки, зловживання тощо [5, с. 4]. Вдосконалення сучасного галузевого законодавства, реформування судової системи, що проводиться час від часу, закладає фундамент для розвитку демократичної та відкритої системи суду, однак лише цих заходів недостатньо, важливим є визначення подальших необхідних перетворень у цій сфері, що забезпечить належний рівень взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства.

На сучасному етапі актуалізуються теоретико-правові питання інтегрування інститутів громадянського суспільства до формування і зміцнення органів судової влади. В ефективній комунікації зацікавлені як органи судової влади, так й інститути громадянського суспільства, тож обидві сторони мають проявляти ініціативу у пошукові механізмів їх співпраці. Нині увага громадськості має концентруватися на напрацюванні механізмів співробітництва з органами судової влади. Занадто велика зосередженість суспільства на негативних проявах системи судової влади чи на окремих її представниках відволікає громадськість від вирішення важливих питань. Лише цілеспрямована та узгоджена співпраця влади, науковців, практиків, громадськості сприятиме ефективній комунікації органів судової влади та громадськості.

Проведення комплексного опрацювання науково-дослідних робіт філософського, соціологічного, політологічного, історичного, управлінського, правового характеру надає підстави виокремити такі основні групи досліджень проблематики взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: 1) в яких розглядаються питання правового статусу, реформування, легітимації, транспарентності, ефективного здійснення судової влади; 2) в яких досліджуються питання становлення та розвитку інститутів громадянського суспільства; 3) яких вивчаються загальні питання взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства; 4) в яких здійснюється аналіз проблеми взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. Проблеми перших трьох груп отримали значну увагу науковців та мають важливе значення для поглибленого вивчення питань взаємодії суду та громадськості. Останній напрям є найменш дослідженим як вітчизняними, так і зарубіжними авторами. Проблеми комунікації та співробітництва органів судової влади та інститутів громадянського суспільства вивчалися, переважно, в межах наук адміністративного права та судоустрою. Не применшуючи значення існуючих досліджень, відзначимо, що більшість наявних розробок проблеми взаємодії суду та громадськості мають галузевий, здебільшого, фрагментарний характер та проводилися другорядно

до головного вектора пізнання, спрямованого на розв'язання інших теоретичних завдань. З метою вироблення цілісної та фундаментальної доктрини, формування концептуального бачення на сучасному етапі науковцям важливо звернутися до ґрунтовного опрацювання цієї проблематики з позицій загальної теорії держави і права.

Бібліографічні посилання:

1. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / пер. с нем. И.Д. Газиева / под ред. Н.А. Головина. СПб.: Наука, 2007. 648 с.
2. Прилуцький С.В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ., 2013. 448 с.
3. Балух В.О. Історія античної цивілізації: в 3-х т. Чернівці: Наші книги, 2007. Т. 2: Стародавній Рим. 848 с.
4. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 201 с.
5. Суховій М.М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 240 с.
6. Струс-Духнич Т.В. Судова влада в період розбудови громадянського суспільства: теоретико-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 200 с.
7. Никеров Г.И. Судебная власть в правовом государстве (опыт сравнительного исследования). Государство и право. 2001. № 3. С. 16-20.
8. Всеукраїнське опитування громадян – ставлення до демократичних змін у політичній та суспільній сферах, судової реформи та процесу очищення влади в Україні. Проект USAID «Справедливе правосуддя». Київ: [б. в.], 2016. 69 с.

Боняк Валентина Олексіївна,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

**ЧИ ПОРУШУЄ ст. 7 ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ОСВІТУ”
КОНСТИТУЦІЙНУ ГАРАНТІЮ ВІЛЬНОГО РОЗВИТКУ,
ВИКОРИСТАННЯ І ЗАХИСТУ РОСІЙСЬКОЇ Й ІНШИХ МОВ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ?**

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету з'ясувати чи порушує найбільш обговорювана та дискусійна ст. 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» (набув чинності 28 вересня 2017 р.) права іншомовних громадян держави в освітньому процесі.

Зміст досліджуваної статті Закону, що набув чинності у вересні 2017 р., і дотепер ще залишається чи не найбільш обговорюваним та дискусійним. Про актуальність цього питання свідчить і те, що: